

СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА (РЕЗЕРВАТА)

Реферат. Стаття висвітлює сучасний стан територіальної організації та функціонального зонування Карпатського біосферного заповідника (КБЗ). Розглянуто історію становлення заповідника, міжнародне визнання, зміни у територіальних межах відповідно до Указів Президента України та перспективи розвитку. Проаналізовано адміністративний розподіл земель, структуру природоохоронних науково-дослідних відділень, особливий статус територій, віднесених до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та Рамсарської конвенції. Висвітлено сучасний стан підготовки документації із землеустрою та внесення змін до Проекту організації територій.

Ключові слова: Карпатський біосферний заповідник, територіальна структура, функціональне зонування, охорона природи, праліси, ЮНЕСКО, Рамсарська конвенція

Вступ

Відповідно до "Положення про Карпатський біосферний заповідник" установа створена з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів.

За більш як півстолітню історію Заповідник досягнув значних успіхів у сферах науки та охорони природи і здобув міжнародне визнання. Він єдиний в Україні, який у 1997 році був нагороджений дипломом Ради Європи для природоохоронних територій і чотири рази поспіль підтвердив відповідність цим критеріям.

Земельні ділянки КБЗ загальною площею 20 980,5 га (5 окремих ділянок) мають особливий статус – вони є складовими частинами серійного транснаціонального об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи". Три природні об'єкти з території заповідника – "Озірний-Бребенескул" (1656,9 га), "Печера Дружба" (0,1 га), "Долина нарцисів" (256 га) – мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення відповідно до Рамсарської конвенції (Конвенції про водно-болотні угіддя, що

мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів).

КБЗ також є частиною Карпатського біосферного резервату ЮНЕСКО, площа якого становить 194 935,8 га, де перехідна (транзитна) територія займає 136,9 тис. га (рішення 29-ї сесії Міжнародної координаційної ради програми "Людина і біосфера" (МАБ), 12–15 червня 2017 р., м. Париж). Ця частина біосферного резервату немає спеціального природоохоронного статусу і всі, хто тут живе, працює й господарює роблять це у звичний спосіб, не маючи жодних спеціальних правових обмежень.

Територіальна структура

КБЗ розташований на території Рахівського, Тячівського, Хустського та Берегівського (колишнього Виноградівського) районів Закарпатської області.

Указом Президента України "Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника" від 02.01.2022 р. № 5/2022 територія Карпатського біосферного заповідника розширена на 8381,6 га у Тячівському районі, з яких значна частина є пралісами і старовіковими лісами. Також у постійне користування установи передаються 9532 га особливо цінних у контексті збереження біорізноманіття земель лісових господарств

у Рахівському, Тячівському та Хустському районах, які перебували у складі біосферного заповідника без вилучення у землекористувачів.

Таким чином, із врахуванням зазначеного вище Указу Президента України, загальна площа заповідника становить 66417,4 га, у тому числі 57399,4 га земель, що надаються йому у постійне користування та 9018 га земель, що включаються до його складу без вилучення у землекористувачів.

Розподіл території КБЗ (з врахуванням змін відповідно до Указу Президента України "Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника" від 02.01.2022 р. № 5/2022) у межах адміністративних районів подано в табл. 1, за природоохоронними науково-дослідними відділеннями (ПНДВ) та землекористувачами – в табл. 1 та 2.

Відповідно до вищевказаного Указу до Карпатського біосферного заповідника передаються у постійне користування 17913,6 га земель державної власності на території Рахівського, Тячівського та Хустського районів Закарпатської області, які вилучаються у державних лісогосподарських підприємств "Рахівське лісове дослідне господарство" площею 3695 га, "Великобичківське лісомисливське господарство" площею 3040 га, "Мокрянське лісомисливське господарство" площею 5812,6 га, "Брустурянське лісомисливське господарство" площею 4736 га, "Хустське лісове дослідне господарство" площею 630 га.

У 2023 р. Зазначені лісогосподарські підприємства реорганізовано у філії ДП "Ліси України".

Таблиця 1. Розподіл території Карпатського біосферного заповідника за адміністративними районами

№ з/п	Адміністративні райони	Постійне користування, га	Інші користувачі, га	Всього, га	%
1	Рахівський	35622,8	6183,0	41805,8	63
2	Тячівський	20890,6	467,0	21357,6	32
3	Хустський	886,0	1427,0	2313,0	3
4	Берегівський	–	941,0	941,0	2
	Разом	57399,4	9018,0	66417,4	100

Таблиця 2. Розподіл території (у постійному користуванні) за природоохоронними науково-дослідними відділеннями

№ з/п	ПНДВ	Площа, га	%
1	Широколужанське	6475,0	11,3
2	Угольське	4729,0	8,2
3	Кісвянське	3088,0	5,4
4	Кевелівське	6755,0	11,8
5	Богдан-Петроське	3908,8	6,8
6	Петрос-Говерлянське	1297,8	2,3
7	Чорногірське	6263,2	10,9
8	Рахів-Берлибаське	3530,0	6,1
9	Трибушанське	5486,0	9,6
10	Кузійське	1150,0	2,0
11	Марамороське	4103,0	7,1
12	Груниківське	5366,0	9,3
13	Верхньотересвянське	4991,6	8,7
14	"Долина нарцисів" ім. проф. В. Комендаря	256,0	0,5
	Разом	57399,4	100

На даний час на виконання Указу Президента України зроблено наступне:

- Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 168 затверджено нову редакцію Положення про Карпатський біосферний заповідник;

- змінами до П'ятирічного плану заходів Карпатського біосферного заповідника на 2024-2028 рр. які затверджено наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 14.10.2024 № 1271, передбачено виділення Заповіднику фінансування з держаного бюджету на розроблення проєкту землеустрою та внесення змін до Проєкту організації території в загальній сумі 4 млн гривень.

- Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України затверджено Технічне завдання на внесення змін до Проєкту організації території Карпатського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів в частині територій загальною площею 17913,6 га, які включені до складу заповідника.

- Філіями ДП "Ліси України" надані нотаріально засвідчені згоди на вилучення земельних ділянок загальною площею 17913,6 га із земель лісгосподарського призначення та передачу їх у постійне користування Карпатському біосферному заповіднику.

- На виконання Указу відповідно до доручень Міндовкілля, наказом директора Карпатського біосферного заповідника, з метою виконання завдань по забезпеченню збереження природних комплексів та управління новоприсланими територіями природно-заповідного фонду, на території Тячівського району, з 01.01.2024 утворено Груниківське природоохоронне науково-дослідне відділення площею 5366 га та Верхньотересвянське науково-дослідне відділення площею 4991,6 га. Також збільшено площу та змінено межі Кевелівського, Черногірського, Богдан-Петроського, Рахів-Берлибаського, Марамороського, Трибушанського та Широколужанського природоохоронних науково-дослідних відділень.

- На основі поданих адміністрацією Карпатського біосферного заповідника клопотань прийнято Розпорядження Закарпатської обласної військової адміністрації від 13.05.2024 № 527, від 21.05.2024 № 564 і № 563 та від 06.12.2024 № 1120 "Про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельних ділянок у постійне користування зі зміною цільового призначення".

- Підготовлено та направлено до Міндовкілля України запит про виділення коштів на розробку проєктів землеустрою на земельні ділянки загальною площею 17913,6 га та внесення змін до Проєкту організації території Карпатського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів.

- Станом на 01.09.2025 для реалізації вищезазначених проєктів (перший етап) Міндовкіллям виділено на 2025 рік 2 048 860 гривень. Після проведення конкурсних процедур з визначення переможця буде розпочато проведення зазначених робіт.

На виконання Розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації від 08.11.2013 року № 386 "Про надання дозволу на розроблення технічних документів із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості)" Закарпатською регіональною філією ДП "Українське державне аерогеодезичне підприємство", як правонаступник ДП "Закарпатгеодезцентр", повністю завершено проведення робіт з відновлення меж земельних ділянок Заповідника площею 31977 га. на які Карпатський біосферний заповідник має державні акти на право постійного користування землею.

На виконання Указу Президента України від 14.01.2010 № 25/2010 "Про розширення території Карпатського біосферного заповідника", відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 року № 2-р "Про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельних ділянок", Закарпатською регіональною філією ДП "Українське державне аерогеодезичне підприємство":

- розроблено проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок із земель лісгосподарського призначення на території загальною площею 4853,158 га, які зараз перебувають на етапі затвердження (подані до Закарпатської ОДА для розгляду та подання їх до Кабінету Міністрів України з метою прийняття рішення щодо зміни цільового призначення земельних ділянок);

- сформовано та перебувають на етапі оформлення проектів їх відведення в постійне користування Карпатському біосферному заповіднику дві земельні ділянки загальною площею 1406,5 га;

- підготовлено до оформлення проектів відведення в постійне користування Карпатському біосферному заповіднику земельні ділянки загальною площею 1112,1420 га які були у користуванні колишнього "Райагролісу", на даний момент – у користуванні ДП "Ліси України").

На території загальною площею 9018 га, що включаються до складу заповідника без вилучення у інших землекористувачів, Закарпатською регіональною філією ДП "Українське державне аерогеодезичне підприємство" проводяться роботи по внесенню інформації до Державного земельного кадастру (про обмеження у використанні земель).

Функціональне зонування

У Проекті організації території Карпатського біосферного заповідника визначено чотири функціональні зони, які забезпечують диференційований режим охорони та використання території. Заповідна

зона – 23 948,8 га (41,3%), буферна зона – 15 542,0 га (26,8%), зона антропогенних ландшафтів – 17 474,0 га (30,1%), зона регульованого заповідного режиму – 1071,0 га (1,8%) (без врахування змін відповідно до Указу Президента України "Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника" від 02.01.2022 р. № 5/2022).

Проект зміни меж (розширення) території Карпатського біосферного заповідника в межах Тячівського, Хустського і Рахівського районів Закарпатської області (2018 р.), на основі якого підписано Указ Президента України "Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника" від 02.01.2022 р. № 5/2022, містить попередні пропозиції щодо функціонального зонування території розширення КБЗ, які будуть враховані при внесенні змін до Проекту організації території Карпатського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів у частині територій загальною площею 17913,6 га.

Розподіл площ функціонального зонування у межах КБЗ подано в таблиці 3.

Висновки

Завершення впорядкування територіальної структури та функціонального зонування з внесенням змін до Проекту організації території КБЗ відкриває значні перспективи для ефективного управління природоохоронними комплексами. Це створює належні передумови для збереження унікальних екосистем та виконання завдань, визначених національними і міжнародними природоохоронними зобов'язаннями України.

Таблиця 3. Розподіл площ функціональних зон у межах КБЗ

Категорія	Разом, га	Заповідна, га (%)	Буферна, га (%)	Антропогенних ландшафтів, га (%)	Регульованого заповідного режиму, га (%)
Землі у постійному користуванні	39485,8	22525,1 (57,0)	10556,3 (26,7)	6274,4 (16,0)	130,0 (0,3)
Землі інших користувачів та запасу	18550,0	1436,1 (7,7)	5049,2 (27,2)	11123,7 (60,0)	941,0 (5,1)
Всього по КБЗ	58035,8	23961,2 (41,3)	15605,5 (26,9)	17398,1 (30,0)	1071,0 (1,8)

CURRENT STATE, TERRITORIAL STRUCTURE AND FUNCTIONAL ZONING OF THE CARPATHIAN BIOSPHERE RESERVE

M.P. RYBAK

Abstract. The article highlights the current state of the territorial organization and functional zoning of the Carpathian Biosphere Reserve (CBR). The history of the reserve's formation, international recognition, changes in territorial boundaries in accordance with the Decrees of the President of Ukraine and perspectives for the development are considered. The administrative distribution of lands, the structure of nature-protection scientific field divisions, the special status of territories classified as UNESCO World Heritage and the Ramsar Sites are analyzed. The current state of preparation of land management documentation and amendments to the Management plan are highlighted.

Keywords: Carpathian Biosphere Reserve, territorial structure, functional zoning, nature protection, primeval forests, UNESCO, Ramsar Convention